

Är Knapp Rolig?

Kring två identifikationsproblem i smedsläkten Rolig

Av Michael Lundholm

Inledning

Att forska om släkter med patronymika utan släktnamn har sina speciella problem. Patronymika är ju inte namn i egentlig mening utan bara en benämning om vem man är. Därför är det (får man hoppas) allom bekant att det är mycket väsentligt för forskaren att klargöra att man har att göra med rätt innehavare av ett patronymikon.¹

I det perspektivet kan man uppfatta forskning om släkter med släktnamn som enklare än forskning om släkter utan släktnamn: Det är oftast uppenbart av sammanhanget att en person med ett släktnamn identiskt med den släkt man är intresserad av faktiskt också tillhör den släkten.

Men det är inte alltid detta är fallet. Om man håller på med tidsperioder utan heltäckande ministerialböcker och med släkter där ett litet antal personnamn förekommer kan förvirringen ofta bli betydande. Den samtidiga förekomsten av släktnamn och patronymika är därför betydelsefull för släktforskaren i sådana sammanhang. Även om inget entydigt svar på vem som är fadern kan ges, kan man i många fall entydigt kan tala om vem fadern *inte* är.²

Välkänt är också att förekomsten av *efternamn* inte är identiskt med *släktnamn* under århundradena som föregår den första namnlagens tillkomst 1901. Även om efternamn förekommer behöver de inte ha tagit karaktären av släktnamn i den meningen att det bärs av flera generationer. Tvärtom vimlar 1700- och 1800-talen av exempel där inte bara efternamnen växlar mellan generationer och inom en generation utan också på enskilda individer över livets olika skeenden. Miljöer med indelta sol-

¹ Denna aspekt av frånvaron av släktnamn är dokumenterad i släktforskningslitteraturen: Se tex Furtenbach (1971, sid 27), och Clemensson & Andersson (1987, sid 22). Äldre litteratur fokuserar dock mest på hur släktnamn uppstår och hur släktforskaren själv kan gå tillväga för att välja släktnamn; Rydberg (1944, sid 33f), Olsson (1946, sid 8) men även Beijbom (1981, sid 79f).

² Lundholm (2007, sid 180f) ger exempel på när far och son med samma namn (Simon Frunck) blandas samman i den genealogiska litteraturen och inte ens förekomsten av såväl patronymikon och släktnamn är tillräckligt för att säkert identifiera de olika individerna. Där (sid 183ff) ges också exempel på hur patronymikon inom samma släkt med släktnamn (Frunck) kan användas för att i ett fall säkerställa vem som inte var fadern och därmed vederlägga en långlevad missuppfattning i litteraturen om denna släkt.

dater och smeder är typiska för detta fenomen; namnet följde så att säga med yrket eller anställningen och när dessa förhållanden ändrades kunde också namnet ändras.³

I det följande skall ges två exempel på problem med att identifiera individer inom en släkt som antagit släktnamn, men där släktnamnet trots allt inte varit en så stor hjälp för släktforskaren i identifikationsproceduren. Den släkt det handlar om är smedsläkten Rolig för vilken det numera finns en sammanställning gjord av Lundholm (2008).

Smedsläkten Rolig har under en period gett många släktforskare bryderi. Framförallt är det mästern Anders Johansson Rolig (1743-1808), som var den förste inom släkten med detta släktnamn, och hans sonson båtsmannen Anders Persson Knapp (1801-1840) som är de som ställt till besvär.⁴

Om Anders Johansson Rolig var bla tidigt känt att han hade barn som föddes i Hedemora, att han själv levde i Orsa från 1779 och dog i Boteå 1808. Men var var han född och vilka var hans föräldrar? Det fanns två problem: För det första var han och hans familj i Hedemoras husförhörslängder av den präst som förde längderna sammanblandad med smeden Anders Jansson Norström och hans familj. Det är därför inte helt enkelt att klara ut vem av de två som avses i olika notiser. För det andra har nutida släktforskare blandat ihop honom med dels Anders Jansson i Nordansjö, Hedemora och dels Anders Jönsson i Andersjösbo, Hedemora.⁵

Anders Persson Knapp var länge känd bara under sitt båtsmansnamn. Hans härkomst var okänd och att han tillhörde smedssläkten Rolig var obekant. Här var problemet att hans födelseort var okänd.

Anders Johansson Rolig

Först kan man konstatera att det inte är lätt att få entydiga uppgifter om Anders Johansson Rolig i Vikmanshyttan, Hedemora sn. Husförhörslängderna ger nämligen motstridiga uppgifter

- ULA, Hedemora AI:8b fol 47: Av denna källa framgår att Anders Johansson Rolig är gift med Margareta Persdotter och har barnen Johan, Anders och Per (f 1774). Anders Johansson Norström är gift med Margareta Hansdotter och har barnen Erik, Elisabet, Margareta Charlotta och tvillingarna Johan och N.N.).

³ Även i andra miljöer som exempelvis bland gruvarbetare som också ofta tog släktnamn tidigt förekom detta. Lundholm och Stolt (2005) ger exempel på dels att fem bröder i en familj i gruvarbetarmiljö i slutet av 1700-talet antagit var sitt efternamn medan fadern enbart är känd med patronymikon (sid 150) dels att ett barnbarn till en av dessa bröder utöver sitt patronymikon är känd under tre olika efternamn vid olika perioder av sitt liv (sid 161).

⁴ Den forskning kring släkten Rolig som denna redovisning bygger på har utförts av flera olika personer och har delvis tidigare redovisats i olika delar av Anbytarforum, DISBYT eller på Smedsskivan 5. Lundholm (2008) förtecknar mer detaljerat de personer som bidragit. Stefan Jernberg härledde Anders Johansson Roligs härkomst och jag själv att Anders Persson Knapp var hans sonson. Därutöver har främst Örjan Hedenberg och Torbjörn Nääs bidragit med uppgifter som kommer till användning här.

- *ULA, Hedemora AI:9 fol 677 och AI:10:b fol 22*: Här är Anders Jansson Norström (f 1743) gift med Margareta Persdotter (f 1736). Enligt den första källan finns barnen Andreas (f 1770) och Margareta Charlotta (f 1772) samt i en annan kull Johan (f 1766) och Anna (f 1769). Den senare källan har också tvillingarna Jan och Anna (f 1776). Samma källa (fol 693) tar upp Anders Johansson Rolig (f 1744), hustrun Margareta Hansdotter (f 1743) samt sonen Petrus (f 1774).

Vi konstaterar att de olika källorna verkar blanda samman familjerna ordentligt; såväl hustrur som barn byter familj. Men vad är rätt? Vilken är Anders Roligs rätta familj? Det förekom dessutom uppgifter på Anbytarforum som blandade samman Anders Johansson Rolig med Anders Jansson i Nordansjö, Hedemora samt Anders Jönsson i Andersjönsbo, Hedemora.

Att Anders Jansson i Nordansjö inte kan vara identisk med Anders Rolig i Vikmanshyttan kan dock visas med hjälp av mantalslängderna. Anders Rolig uppträder nämligen ca 1769 i Vikmanshyttan utan hustru.⁶ Hustrun anges första gången året därpå.⁷ I mantalslängden från 1770 finns dock Anders Jansson med familj kvar i Nordansjö. Familjen i Nordansjö finns dessutom kvar i husförslängden för perioden 1790-1799.⁸ Där omtalas Margareta Persdotter som "Anders Jans. änka". Anders Jansson avlider 1788.⁹ Familjen Rolig försvinner dock från Vikmanshyttan redan ca 1779 för att i vart fall senast 1783 uppträda i Fridshammar, Orsa då sonen Erik föds.¹⁰ Vi vet ju också att Anders Rolig avlider 1808 i Boteå.

Inte heller identifikationen av Anders Rolig med den Anders som är son till Jonas Andersson och Kerstin Larsdotter i Andersjönsbo håller: Anders Jönsson finns nämligen kontinuerligt i Andersjönsbo till och med 1800.¹¹ Eftersom modern Kerstin Larsdotter antecknas i denna familj i samtliga volymer utom den sista och vissa syskon också finns med under en längre period kan det inte råda något tvivel om att det är samma Anders Jönsson hela tiden och att han inte är densamme som Anders Johansson Rolig eftersom denne ju lämnar Hedemora ca 1779.

Genom att etablera en kontinuitet av observationer kunde alltså två personer avfärdas: De var inte den rätte Anders Rolig. Samma metod använde sedan Stefan Jernberg

⁵ Ytterligare ett problem är att Hedemora kyrkoarkiv omförtecknats inte bara en gång utan minst två gånger under 1900-talet, med konsekvensen att arkivsigna för husförhörslängder kan vara en sak i mormonfilmerna och därmed hos Genline, en annan på SVAR:s mikrofiche och en tredje i den nu aktuella arkivförteckningen i ULA och därmed i SVAR:s digitala bildmaterial och i Nationell Arkivdatabas (NAD, <http://www.nad.ra.se>). De källhänvisningar som anges i denna artikel följer signa enligt NAD. Källor till uppgifter som återfinns på förväntad plats i relevant ministerialbok anges inte.

⁶ RA, Mantalslängder, Kopparbergs län 1770 sid 427.

⁷ RA, Mantalslängder, Kopparbergs län 1771 sid 431.

⁸ ULA, Hedemora AI:11b fol 37.

⁹ ULA, Hedemora AI:10a fol 169

¹⁰ RA, Mantalslängder, Kopparbergs län 1780 volym 131 sid 423 samt Orsa C:3 sid 122

¹¹ ULA, Hedemora AI:6b fol 201, AI:7b sid 505, AI:8b fol 128, AI:9 sid 817, AI:10a fol 85, AI:11c fol 182

för att identifiera Anders Rolig. I ett inlägg på Anbytarforum2006 kunde han meddela följande:

”Han var son till mästersmeden på Översmedjan u Långshyttan Johan Pålsson 171(8)-1765 (född på Åmotsbruk i Ockelbo, (Husby F:3)) och dennes hustru Inga Andersdotter 171(1)-1768 (född på Gammelstilla bruk i Torsåker (Husby F:3)). Han gifte sig första gången i Husby 27 okt 1765 (Husby E:1) med Kerstin Eriksdotter från Hälsingbo, Husby 1744-1769 (Husby F:3). Tillsammans med henne hade han två barn, 1s o 1d, som bägge levde vid hustruns död, vid mannens inflyttning till Hedemora 14 okt 1769 nämnes bägge två Johan f 1765 och Anna f 1769 (Hedemora B:2). Anders gifter om sig i Hedemora 19 juni 1770 (Hedemora E:2) med torparen och dagkarlen Erik Perssons (173(5)-1767) på Vikmanshyttan änka Margareta Persdotter, dotter till Per Persson Fältniv och dennes hustru Karin Hansdotter på Vikmanshyttan (Hedemora AI:13 1744-58 s 412 Vikmanshyttan, AI:10 1753-79 f 41v Vikmanshyttan, AI:14 1759-74 s 683 Vikmanshyttan).”¹²

Stefan Jernbergs observationer, där flyttlängderna spelar en avgörande roll, visade att uppgifterna från Hedemora AI:8b ovan var korrekta, medan uppgifterna i Hedemora AI:9 och AI:10:B var felaktiga; i det senare fallet hade Anders Roligs nya hustru och hennes två styvbarn hamnat i fel familj och han själv blivit begåvad med fel hustru.

Anders Persson Knapp

Det är fortfarande okänt var Anders Persson Knapp föddes och det är därför också i någon mån osäkert vilka hans föräldrar var. Det får dock med till visshet gränsande sannolikhet anses klarlagt att han var son till kolar- och smedsdrängen Per Rolig och hans hustru Anna Maria Larsdotter. Per Rolig är den son, Petrus född 1774, till Anders Johansson Rolig som omnämndes i förbigående i föregående avsnitt. Slutsatsen om Anders Persson Knapps härkomst bygger i korthet på följande observationer:

1. Anders Persson Knapp levde som båtsman i Ådals-Liden och uppgavs i husförhörslängden där vara född 23 december 1801.¹³ I sitt båtsmanskontrakt, se Johansson, uppges han komma från Oldsjö, Ed.
2. I Oldsjö, Ed finns också en Anders Persson född 23 december 1801.¹⁴ Han återfinns även i Krånged, Ed och uppges där komma från Gideå.¹⁵ Han anges dock bara med sitt patronymikon och utan något efternamn.
3. I Gideås husförhörslängd för åren 1807-23 finns bara en Anders Persson född

¹² Jernberg (2006). Observera att Jernberg uppges arkivsigna från Genline. De av Jernberg använda Hedemora AI:10, AI:13 1744-1758 och AI:14 1753-79 motsvaras alltså i NÅD av ULA; Hedemora AI:8b 1747-1782, AI:7b 1744-1758 samt AI:9 1759-1776.

¹³ Exempelvis HLA, Ådals-Liden AI:2 1821-1830 sid 81.

¹⁴ HLA, Ed AI:3 sid 59.

¹⁵ HLA, Ed AI:3 sid 46.

1801 och det är en son Anders till Per Rolig och Anna Maria Larsdotter. Deras son är född just 23 december 1801.¹⁶

4. Familjen kan spåras bakåt till Björkå bruk, Överlänäs där man hösten 1802 återfinns i mantalslängderna.¹⁷
5. Familjens vistelseort är dock okänd mellan februari 1801 och hösten 1802. I februari 1801 befann man sig sannolikt i Ljusdal. Då skall nämligen sonen Anders, född 22 augusti 1800 i Njutånger ha avlidit i Ljusdal.¹⁸

Att Anders Persson född 22 augusti 1800 inte är identisk med Anders Persson Knapp verkar helt klart. Den senares födelseort kan dock inte fastställas men eftersom det finns en kontinuitet av observationer från 1802 samt patronymikon som binder honom till Per Rolig och hans hustru är slutsatsen att han är deras son.

Avslutning

Har har givits två exempel på identifikationsproblem i samband med att personerna har haft en samtidigt förekomst av patronymikon och efternamn. De är inte på något sätt unika utan representerar problem som släktforskare ofta stöter på. I fallet Anders Johansson Rolig var den samtidiga förekomsten av andra personer i samma socken med samma förnamn och patronymikon ett problem. I fallet Anders Persson Knapp var problemet delvis omvänt. Förekomsten av patronymikon var en hjälp och problemet var istället att faderns efternamn inte antagit karaktär av släktnamn. Trots att fadern är generation 2 med namnet används det inte av Anders Persson straxt innan skriver på båtsmanskontraktet. När han skriver på antar han helt naturligt båtsmansnamnet Knapp.

Såväl patronymika som släktnamn/efternamn kan alltså både hjälpa och stjälpa beroende på sammanhanget. I de exempel som diskuterats här visade sig lösningen vara en noggrann genomgång av tillgängliga källor för att skapa vad Skogsjö (2004) kallat bryggor och bojar.

¹⁶ HLA, Gideå AI:1 sid 210.

¹⁷ RA, Mantalslängder, Västernorrlands län 1803 sid 472-473.

¹⁸ HLA, Njutånger A1:4 fol 87 och C:3.

Källförteckning

Otryckta källor

Landsarkivet i Härnösand [HLA]

Eds kyrkoarkiv [Ed]

AI:3 Husförhörslängder 1820-1834

Gideå kyrkoarkiv [Gideå]

AI:1 Husförhörslängder 1807-1823

Njutångers kyrkoarkiv [Njutånger]

AI:4 Husförhörslängder 1795-1803

C:3 Födelse- och dopböcker 1781-1854

Ådals-lidens kyrkoarkiv [Ådals-liden]

AI:2 Husförhörslängder 1821-1830

Landsarkivet i Uppsala [ULA]

Hedemora kyrkoarkiv [Hedemora]

AI:6b Husförhörslängder 1742-1760

AI:7b Husförhörslängder 1744-1758

AI:8b Husförhörslängder 1747-1782

AI:9 Husförhörslängder 1759-1776

AI:10a Husförhörslängder 1776-1789

AI:10b Husförhörslängder 1776-1789

AI:11b Husförhörslängder 1790-1800

Riksarkivet [RA]

Mantalslängder 1642-1820

Kopparbergs län 1770 volym 121

Kopparbergs län 1771 volym 122

Kopparbergs län 1780 volym 131

Västernorrlands 1762-1820 1803 volym 22

Litteratur

Clemensson, P. och K. Andersson, (1987), *Släktforska! Steg för steg*, LTs förlag, Stockholm, 3:e upplagan.

Beijbom, U., (1981), *Släkt- och hembygdsforskning*, Natur och Kultur, Stockholm.

Furtenbach, B., (1971), *Släktforskning för alla*, ICA-förlaget, Västerås.

Jernberg, S, (2006), Inlägg på Anbytarforum » Släkter » Smedsläkter » Rolig 2006 -12-07, <http://aforum.genealogi.se/cgi-bin/discus/show.cgi?tpc=576&post=664234#POST664234>. [Uttag gjort 2008-04-09]

Johansson, M, Båtsmanskontrakt, <http://www.adals-liden.net/Batsmanskontrakt.htm>. [Uttag gjort 2008-04-09]

Lundholm, M., (2007), Slakten Fruncks äldre led, sid 161-206 i H. Skogsjö (red.) *Släktforskarnas årsbok '07*, Sveriges släktforskarförbund, Stockholm.

- Lundholm, M., (2008), Rolig, *Svenska smedsläkter*, Föreningen för smedsläktforskning, under utgivning.
- Lundholm, M. och A. Stolt, (2005), Släkten Fotmeijer, sid 139-170 i H. Skogsjö (red.) *Släktforskarnas årsbok '05*, Sveriges släktforskarförbund, Stockholm.
- Olsson, G. O. L., (1946), *Vägledning i släktforskning*, eget förlag, Fagersta.
- Rydberg, S. A., (1944), *Släktforskning: En vägledning*, LTs förlag, Stockholm.
- Skogsjö, H., (2004), *Om bryggor och bojar eller Konsten att släktforska utan att det blir fel*, Kvalitet i Släktforskningen, nr 1, Sveriges Släktforskarförbund, Stockholm.0